

# ЕКОНОМІЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ

---

DOI: <https://doi.org/10.15407/etet2020.02.099>

УДК: 330.1+81:33

JEI: A10

**Степан Панчишин**

**Ірина Грабинська**

## ПРО ВІТЧИЗНЯНУ ТЕРМІНОСИСТЕМУ ФУНДАМЕНТАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ НАУКИ

*Досліджено впливи позамовних чинників, що визначають напрями становлення та розвитку вітчизняної терміносистеми фундаментальної економічної науки. Запропоновано авторський підхід до структуризації компонентів вітчизняної терміносистеми, відповідно до якого виокремлено: ряд загальноживаних економічних термінів і понять; ряд термінів, які використовують професійні економісти; ряд термінів, які вийшли із широкого вжитку і живуть в історії економічних учень; ряд термінів природничих та суспільних наук, які увійшли внаслідок застосування міждисциплінарних підходів у фундаментальній економічній науці; ряд запозичених іншомовних термінів і понять.*

*Такий підхід дав змогу виявити та актуалізувати семантичні та методологічні проблеми трактування та застосування окремих термінів і понять. Зокрема, обґрунтовано доцільність поповнення термінологічного ряду фундаментальної економічної науки такими термінами, як: "неусталена господарська система" – для виокремлення перехідних економічних систем, для яких характерна низька ефективність механізмів, що забезпечують стабілізаційний потенціал системи; "фінансіалізація", який використовують для якісного та кількісного аналізу наслідків гравітаційного зсуву економічної системи промислового капіталізму у фінансовий капіталізм.*

*Метою статті є виокремлення рядів (груп) вітчизняної терміносистеми фундаментальної економічної науки, уточнення економічного змісту окремих термінів та ознак цієї терміносистеми і необхідності її стандартизації та міжнародної зіставності.*

*Обґрунтовано необхідність подальшої термінологічної модернізації, стандартизації та унормування вітчизняної терміносистеми фундаментальної економічної*

---

*Панчишин Степан Михайлович (stepan.panchyshyn@lnu.edu.ua), д-р екон. наук, проф.; завідувач кафедри аналітичної економіки та міжнародної економіки Львівського національного університету імені Івана Франка. Сфера наукових інтересів: макроекономіка, економічна терміносистема, сучасні економічні теорії, макроекономічна політика. <https://orcid.org/0000-0002-6203-4789>*

*Грабинська Ірина Володимирівна (iryna.hrabyńska@lnu.edu.ua), канд. екон. наук, проф.; професор кафедри аналітичної економіки та міжнародної економіки Львівського національного університету імені Івана Франка. Сфера наукових інтересів: мікроекономіка, сучасні економічні теорії, міжнародна фінансова система. <https://orcid.org/0000-0001-7390-5626>*

© С. Панчишин, І. Грабинська, 2020

ISSN 1811-3141. Економічна теорія. 2020. № 2: 99–115

*науки задля забезпечення її відповідності термінологічним стандартам світової економічної науки та подальшого розвитку української економічної науки.*

**Ключові слова:** терміносистема, фундаментальна економічна наука, вартість, неусталена господарська система, фінансіалізація, девальвація, благо.

## **ON THE DOMESTIC TERMINOLOGY OF BASIC ECONOMICS**

**Stepan Panchishin** (stepan.panchyshyn@lnu.edu.ua), Doctor of Economics, Prof.; Head of the Department of Analytical Economics and International Economics, Ivan Franko National University of Lviv. Research interests: macroeconomics, economic terminology, modern economic theories, macroeconomic policy. <https://orcid.org/0000-0002-6203-4789>

**Iryna Hrabynska** (iryna.hrabynska@lnu.edu.ua), Ph.D. in Economics, Prof.; Professor of the Department of Analytical Economics and International Economics, Ivan Franko National University of Lviv. Research interests: microeconomics, modern economic theories, international financial system. <https://orcid.org/0000-0001-7390-5626>

The article studies the influences of extralinguistic factors that determine the directions of formation and development of the domestic terminology of basic economic science. The authors' approach to structuring the components of the domestic terminology system is proposed, according to which the following are distinguished: a number of commonly used economic terms and concepts; a number of terms used by professional economists; a number of terms that are obsolete and live in the history of economics; a number of terms of natural and social sciences, which entered as a result of the application of interdisciplinary approaches in basic economics; and a number of borrowed foreign terms and concepts.

This approach made it possible to identify and update the semantic and methodological problems of interpretation and application of certain terms and concepts. In particular, the authors substantiate the expediency of supplementing the terminological range of basic economics with such terms as: "unstable economic system" – to distinguish transitional economic systems, which are characterized by low efficiency of mechanisms that provide stabilization potential of the system; and "financialization", which is used for qualitative and quantitative analysis of the consequences of the gravitational shift of the economic system of industrial capitalism into financial capitalism.

The purpose of the article is to single out series (groups) of the domestic terminology of basic economics, and to clarify the economic meaning of certain terms and features of this terminology and the need for its standardization and international comparability.

Substantiated the necessity of further terminological modernization, standardization and standardization of the domestic terminology of basic economic science in order to ensure its compliance with the terminological standards of world economics and further development of Ukrainian economics.

**Keywords:** terminological system, basic economic science, cost, unstable economic system, financialization, devaluation, benefit.

Відновлення Україною своєї державності, зростання значення української мови в освіті та науці, ринкова трансформація економіки, нові форми господарської діяльності, посилення процесів економічної інтеграції, виробничої інтернаціоналізації, фінансіалізації та низка ін-

ших явищ зумовили глибокі зміни як у фундаментальній економічній науці, так і у вітчизняній економічній терміносистемі.

Наукова економічна термінологія – важливий засіб відображення наукового знання, а отже, складник фундаментальної економічної науки, яка є сукупністю наукових знань про стійкі, повторювані зв'язки, що простежуються у господарській практиці та поведінці економічних суб'єктів. Фундаментальна економічна наука ще не набула своєї цілісності і нині є сукупністю теорій з неоднаковими твердженнями, висновками та узагальненнями.

Кожна теорія пояснює певну залежність між компонентами, ознаками, властивостями чи станами, що притаманні економічній дійсності, і являє собою систематизовану сукупність термінів – категорій, понять, тверджень та узагальнень, що характеризують відповідну закономірність, явище чи процес.

Важливими ознаками економічного терміна – слова чи словосполучення, яке застосовують для позначення певного економічного процесу або явища у господарській практиці як складника терміносистеми – є його походження, особливий спосіб творення, чіткі семантичні межі та його системні зв'язки із іншими елементами терміносистеми (Селіванова, 2008. С. 666).

Економічну терміносистему фундаментальної економічної науки не можна розглядати як просту сукупність спеціальних термінів і понять, які застосовують у професійній та науковій комунікації. Це цілісна система загальноекономічних структурованих термінів, якими оперують для позначення процесів, явищ, теоретичних залежностей та закономірностей, які притаманні господарським системам, фізичній і монетарній економіці та поведінці економічних суб'єктів (Лиса, Янкова, 2013. С. 70).

Вітчизняна терміносистема економічного знання упродовж останніх десятиліть стала об'єктом пильної уваги мовознавців та філологів. Така увага пояснюється відносною новизною та стрімким розвитком нових наукових дисциплін (макроекономіки, мікроекономіки, маркетингу, менеджменту, фінансів тощо) та практичною необхідністю вивчення їх терміносистем. Наукові публікації мовознавців головно присвячено філологічним проблемам формування термінології валютного ринку, біржової і банківської діяльності, маркетингу та менеджменту.

Проблеми формування терміносистеми фундаментальної економічної науки як засобу відображення теоретичних та емпіричних аспектів функціонування сучасної господарської системи поки що не стали пріоритетним напрямом досліджень ні мовознавців, ні економістів-аналітиків. Її значущість полягає в тому, що вона виконує важливі функції, що забезпечують професійну комунікацію та пізнавальний пошук, а також адаптивну функцію, яка віддзеркалює та осмислює процеси і

явища, що відбуваються в економічному житті і стали об'єктом дослідження сучасної економічної науки.

Упродовж другої половини XX – початку XXI століття унаслідок об'єктивних причин фундаментальна економічна наука як галузь економічного знання привертає увагу значної більшості пересічних громадян і стала об'єктом суспільної свідомості. Такий розвиток подій зумовлений дедалі більшим інтересом до економіки як професіоналів, так і нефаківців. Економічні процеси, явища та проблеми розглядають не тільки у фахових наукових публікаціях і обговорюють не лише на наукових конференціях, а й у засобах масової інформації, у професійній та приватній сферах. Як наслідок, економічна термінологія проникає у загальнолітературну мову та мову повсякденного спілкування. З одного боку, це сприяє популяризації економічної лексики, підвищенню рівня економічної грамотності широких верств населення, визначає модель поведінки пересічного економічного суб'єкта. Проникнення наукових термінів у повсякденну лексику може супроводжуватися процесами детермінологізації, коли економічні терміни втрачають свою наукову чіткість, точність і системність (Краснопольська, 2016. С. 33). Іншим проявом детермінологізації економічних понять є перенесення значення терміна на нову одиницю побутового словника і створення нового загальноповсякденного значення терміна (Непийвода, 1983. С. 124).

З іншого боку, загальнолітературна мова живить наукову терміносистему економіки, уможливорює запровадження нових термінів, які формуються за рахунок лексичних одиниць загальнолітературної мови (Museanu, 2013. Р. 256).

Однією із найважливіших умов формування терміносистеми науки є чітка стандартизація її понять і категорій, бо її відсутність може негативно позначитись як на розвитку самої науки, надійності та об'єктивності результатів її дослідження, так і ускладнити процес проникнення теоретичних знань у практичну діяльність (Крижановська, 1987. С. 49).

Стандартизація термінів економічної науки означає прийняття єдиного значення і змісту для кожного терміна, встановлення точних дефініцій і однозначної відповідності вітчизняних та іноземних термінів. У визначенні Міжнародної організації зі стандартизації (ISO) термін визначається як мовне, вербальне позначення загального поняття в окремому тематичному полі<sup>1</sup>.

Ретельна стандартизація термінології фундаментальної економічної науки на національному рівні є запорукою її гармонізації на наднаціональному рівні. Повноцінне використання та адекватне сприйняття наукової інформації, представленої в іншомовній фаховій літературі, а отже,

<sup>1</sup> ISO 1087-1 (2000). Terminology work – Vocabulary – Part 1: Theory and application. International Standard. Norme Internationale. URL : <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:1087:-1:ed-1:v1:en>

міжнародне наукове співробітництво у сфері економічних досліджень неможливе за відсутності належних відповідників у вітчизняній економічній терміносистемі чи неоднозначному тлумаченні термінів і понять.

Прикладом реалізації міжнародної гармонізації стало впровадження проекту ISO 860 "Міжнародна гармонізація понять і термінів", який визначає методологію узгодження понять, визначень, термінів, понятійних та термінових систем<sup>2</sup>.

Гармонізація національних терміносистем фундаментальної економічної науки на міжнародному рівні забезпечує зіставність їх термінологій (Голубовська, 2016. С. 18).

Вітчизняній терміносистемі ще притаманні ознаки неузгодженості, неналежної системності та впорядкованості. Відмова від термінологічної строгості, прояви так званої термінологічної неохайності нерідко призводять до логічних неточностей, суперечностей та помилок у формулюванні наукових тверджень, положень та висновків.

Стандартизація національних термінологічних систем та їх гармонізація на наднаціональному рівні аж ніяк не обмежує об'єктивні, закономірні процеси її диверсифікації. Поступальний розвиток економічної науки, поява нових оригінальних методологічних підходів до її пізнання, індукують постійне оновлення та розширення термінологічної бази.

Формування вітчизняної терміносистеми фундаментальної економічної науки відбувається непослідовно і суперечливо, що зумовлено наявністю двох протилежних підходів до змісту, складників та методології цієї науки. Один підхід представляють економісти-аналітики найчастіше старшого покоління, погляди яких на економіку сформувалися на підставі таких принципів і постулатів, як примат виробництва, особливе значення такого фактора виробництва, як праця, важливість не лише виробничої, а й соціальної ефективності, висока чутливість до проявів експлуатації на мікро-, макро- та глобальному рівні, надзвичайне значення власності у господарській системі як одному із чинників економічної ефективності, особливі акценти на додатковому продукті тощо. Ця група економістів добре обізнана з історією економіки та економічної думки, схильна до побудови складних якісно-теоретичних, а не кількісних конструкцій у поясненні економічних явищ і процесів. В останні два-три десятиліття погляди цих економістів еволюціонували у напрямі до лівого кейнсіанства та інституціоналізму.

Другий підхід пов'язаний із економістами-аналітиками здебільшого молодого покоління, які здобули освіту у вітчизняних, американських чи західноєвропейських університетах. Ці дослідники глибоко увійшли в проблематику мікро- та макроекономіки чи похідних напрямів аналітичної економіки, добре володіють сучасним статистичним та

<sup>2</sup> ISO 860 (2007). Terminology work – Harmonization of concepts and terms. International Standard. Norme Internationale. URL : <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:860:ed-3:v1:en>

економетричним інструментарієм. Вони дещо менше приділяють уваги філософії економіки, проблемам соціальної ефективності, рівню бідності та експлуатації, ролі менталітету та економічної культури нації в господарській діяльності, місцю і ролі власності в економічній системі тощо. Оскільки частина публікацій цих економістів англomовна, то для них проблема формування вітчизняної економічної терміносистеми не така чутлива.

Молоде покоління вітчизняних економістів-аналітиків не завжди сприймає наукову спадщину старшого, бо вона, на їхню думку, могла бути отримана з допомогою хибної методології. Це покоління виходить з постулатів сучасних концепцій – економіки пропозиції, поведінкової економіки, неоінституційних чи інших нині популярних теорій. Полярність поглядів двох основних груп економістів дещо уповільнила формування основного потоку у вітчизняній економічній науці, коли основні висновки і твердження поділяє більшість дослідників. Подібна ситуація у світовій економічній науці склалася у 1930–1950 роки, коли достатньо тривале концептуальне протистояння прихильників кейнсіанства і неокласиків зрештою призвело до формування так званого неокласичного синтезу – основного потоку аналітичної економіки (Economics).

Наявність основного потоку у фундаментальній економічній науці дає змогу сформулювати однозначно її головні постулати, її філософію та методологію, несуперечливі висновки і положення, уникати теоретичних суперечностей, що одночасно уможливорює підготовку конкурентних підручників, які пояснюють економічні процеси і явища з позицій мейнстриму.

Вітчизняна терміносистема фундаментальної економічної науки ще повністю не сформована і її становлення потребує дискусій та полеміки економістів-аналітиків. Зрозуміло, що ця система є відкритою і її безперервно поповнюватимуть нові терміни і категорії, що пояснюють і віддзеркалюють нові явища й процеси господарського життя. У наявній терміносистемі уже зараз можна виокремити щонайменше п'ять рядів (груп) термінів і категорій, та зміст окремих з них обов'язково потрібно уточнити, бо інколи їх вживають неточно, а також треба обґрунтувати і встановити семантичні межі застосування нових понять, які входять в економічну терміносистему.

Перший ряд вітчизняної термінології фундаментальної економічної науки становлять поняття, які використовують практично усі носії мови. Прикладом таких понять є гроші, заробітна плата, податки, безробіття, інфляція, видатки, витрати, ціни, прибуток і т. д. Економісти-аналітики нерідко називають ці поняття емпіричними термінами. Призначення цих термінів очевидне, але внутрішній їхній зміст можна виявити лише в процесі глибокого економічного аналізу. Уже серед цього ряду термінів можна зіткнутися з помилковим їх уживанням. Наприклад, витрати і видатки нерідко ототожнюють і вживають як замінники. Якщо таке ото-

тожнення допускає пересічний громадянин, журналіст чи державний чиновник, то це допустимі неточності у використанні термінів. Проте часто цим грішать професійні економісти, що неприпустимо. Річ у тім, що для розуміння макроекономічних потоків ресурсів, продуктів і доходів між різними економічними суб'єктами, обчислення основних національних рахунків необхідно чітко розмежовувати ці два терміни. Критерієм для їх розмежування є те, на яких ринках економічні суб'єкти здійснюють операції – ресурсних чи ринках товарів та послуг.

Фірми купують і на ресурсних, і на товарних ринках, а домогосподарства – лише на ринках товарів і послуг. Купівля на ресурсних ринках означає, що фірми несуть витрати на придбання факторів виробництва для продукування товарів і надання послуг, щоб отримати різницю між витратами і витратами. Щодо домогосподарств, то вони постачають ресурси на ринки факторів виробництва і купують блага тільки на товарних ринках. Якщо фірми купують капітальні блага на товарних ринках, то вони мають видатки на ці блага. Використання капітальних благ у процесі виробництва супроводжується їх зношенням, а грошовим вираженням величини їх зношення є амортизаційні відрахування, які входять у витрати підприємств.

До другого ряду вітчизняної терміносистеми фундаментальної економічної науки, на наш погляд, можна віднести терміни (як питомі, так і запозичені з інших мов), які використовують професійні економісти-аналітики, наприклад: фундаментальна економічна наука, мультиплікатор, грошова база, ізокоста, граничний продукт фактора виробництва, інфляційний розрив і т. д. Більшість термінів цього ряду мають однозначне тлумачення, але цей ряд терміносистеми ще не набув своєї цілісності, бо економісти вкладають різний зміст у частину категорій і понять.

У вітчизняній економічній літературі дедалі частіше, зокрема в назвах дисертаційних та монографічних досліджень, вживають термін "неусталена економічна (господарська) система". На перший погляд може видатись, що неусталена економічна система є просто синонімом до термінів "нестабільна економічна система" або "нестійка система" (Голубовська, 2016; Лиса, Янкова, 2013). Проте таке розуміння, на нашу думку, не зовсім точне. Така ознака економічної системи, як її нестабільність, стосується як усталених (розвинених), так і неусталених.

Усталена економічна система зменшує ступінь невизначеності економічних суб'єктів при ухваленні рішень, визначає і захищає права власності, забезпечує виконання договірних зобов'язань та дотримання законодавства, здійснює ефективне регулювання ринків, забезпечує макроекономічну стабілізацію, узгоджує економічні та соціальні інтереси різних економічних суб'єктів і соціальних груп і т. д.

Щодо неусталеності, то вона притаманна лише перехідним економічним системам, для яких характерною є низька ефективність ме-

ханізмів їх функціонування, що забезпечують стабілізаційний потенціал системи, здатний подолати несприятливі впливи зовнішнього та внутрішнього середовища.

Причиною низької ефективності функціонування цих механізмів є низка обставин, головною серед яких є інституційна невідповідність або неусталеність – часті зміни законодавства, пріоритетів економічної політики, високий рівень монополізації усіх стратегічних та ключових сфер економічного життя, відсутність належних інституційних умов безпечного ведення бізнесу та розвитку середнього і малого підприємства, відсутність дієвих правових механізмів протидії позазаконного відчуження власності (рейдерство), зрощення бізнесу та влади, корупція, низька ефективність судової системи, невиконання судових рішень, несправедливе судочинство, недовіра окремих інститутів, що стримує економічний і соціальний розвиток, що не сприяє ухваленню раціональних рішень економічними суб'єктами тощо (Панчишин, Грабинська, 2017. С. 32).

Україна формально завершила період переходу від адміністративно-командної економіки і отримала статус країни з ринковою економікою. Проте в Україні ще не сформоване усталене інституційне середовище, що притаманне повноцінній ринковій економічній системі, тому вітчизняна господарська система не є усталеною.

Одним із потужних чинників визначення напрямку та стрімкого розвитку економічної терміносистеми впродовж останніх десятиліть стали невідпинні процеси економічної інтеграції, фінансової глобалізації та фінансiалiзацiї. Запроваджено нові терміни і поняття, які віддзеркалюють розвиток економічної дійсності. До прикладу, у науковому обігу з'явилися такі поняття, як тіньове банківництво, кредитно-дефолтні свопи, деінвестиції, криптовалюта, фінансiалiзацiя тощо. За допомогою цих термінів позначають важливі явища у сучасній світовій економіці.

Термін фінансiалiзацiя дедалі частіше застосовують в економічній літературі, в тому числі вітчизняній. Тому існує потреба в описі тих економічних явищ і процесів, які відбиває цей термін. Більшість економістів розглядають фінансiалiзацiю як новий етап системної трансформації ринкової господарської системи як на макро-, так і на мікрорівні останніх чотирьох десятиліть. Основними ознаками цього етапу є зростання кількісних та якісних показників функціонування фінансового сектора і його вплив на всі економічні суб'єкти – життя домогосподарств, корпоративну поведінку, економічну політику та фізичну економіку загалом. Інакше кажучи, фінансiалiзацiю розглядають як кількісну та якісну еволюцію монетарного сектора, що позначається на економіці загалом (Sawyer, 2013. P.16).

Про масштаби процесів фінансiалiзацiї у розвинених країнах свідчать такі дані. Частка фінансового сектора у ВВП США у 2018 році ста-

новила 7,4% (1,5 трлн дол.) у порівнянні з 2,5% у 1950 році<sup>3</sup>. У 1990 році відношення вартості фінансових операцій на світовому фінансовому ринку до ВВП становило 15, тоді як у 2007 році – напередодні світової фінансово-економічної кризи – сягнуло 70. На ринку цінних паперів простежується зростання розриву між номінальною та курсовою вартістю цінних паперів, що стало однією із причин зростання ринкової капіталізації. До прикладу, індекс Доу-Джонса упродовж 1950–1970 х рр. ніколи не перевищував 1000 базових пунктів, у 1990-х роках перевищив 11 000 б. п., а у 2018 році – досягав 25 000 б. п.<sup>4</sup>.

Ще одним проявом процесу фінансіалізації є стрімке зростання обсягів кредитування. Це зумовило зростання рівня заборгованості, підвищення показника фінансового левериджу, що є ознакою погіршення фінансового здоров'я економічних суб'єктів та зниження їх фінансової стійкості.

Упродовж останніх десятиліть простежується підвищення мобільності фінансового капіталу у світовому масштабі, що є ознакою посилення фінансової глобалізації.

Зростання частки фінансового сектора та його проникнення в інші сфери і галузі національної економіки, з одного боку, часто розглядають як чинник економічного зростання через підвищення ефективності нагромадження та перерозподілу фінансових ресурсів, необхідних для зростання реальної економіки. З другого боку, фінансіалізацію вважають причиною загострення багатьох економічних проблем – зростання заборгованості домогосподарств, фірм та економік, посилення нерівності у розподілі доходів та спотворення ключових макроекономічних пропорцій, що спричиняють порушення макроекономічної рівноваги та виникнення як глобальних, так і локальних економічних криз. Поділяємо думку дослідників, які доводять, що зростання фінансового сектора чинить впливи на інші механізми та підсистеми ринкової економіки (Palley, 2007. Р. 3). Стрімко зростаючий фінансовий сектор змінив логіку промислової економіки.

У другому ряді термінів фундаментальної економічної науки доволі широко вживаними є поняття "девальвація" та "ревальвація", які застосовують для опису динаміки курсу валюти країни щодо валют інших країн. Ці терміни нерідко ототожнюють відповідно зі "знеціненням" і "поцінуванням" валюти. Історично девальвацією називали зменшення номінального золотого вмісту грошової одиниці за золотозливкового і золотодев'язного стандартів, а також у Бреттон-Вудській валютній системі. Девальвацію проводив центральний банк країни і вона супроводжувалась зниженням фіксованого валютного курсу країни.

<sup>3</sup> The financial industry in the United States. Financial services spotlight. Select USA. URL: <https://www.selectusa.gov/financial-services-industry-united-states>

<sup>4</sup> Dow Jones Industrial Average (DJ): Stock Price, Quote, History & News. Yahoo Finance. URL: <https://finance.yahoo.com/quote/%5EDJI/>

У 1930-ті роки значного поширення набули так звані конкурентні девальвації для зміцнення позицій фірм країни на світових ринках. Товари країн з девальвованою валютою відносно дешевшали на світових ринках, а імпорتنі товари – дорожчали. Серії конкурентних девальвацій 1930-х років дедалі глибше підривали світову торгівлю.

У Бреттон-Вудській валютній системі країни-члени втратили право на необмежену кількість девальвацій. Девальвацію можна було провести лише з дозволу МВФ. Це дало змогу усунути довільні конкурентні девальвації валют, що впливали на міжнародні потоки товарів і послуг. Після розвалу Бреттон-Вудської валютної системи розвинені країни перейшли до вільного плавання валют. Девальвація валюти стала неможливою, бо згідно із рішенням Ямайської наради представників країн-членів МВФ золотий вміст грошових одиниць скасовано.

Термін "девальвація" нині можна застосовувати тільки до процесу встановлення нижчого курсу національної валюти за режиму фіксованого обмінного курсу (Pugel, 2016. Р. 400). Оскільки фіксованих курсів валют у сучасній світовій економіці зовсім мало, то термін "девальвація" доцільно застосовувати в історико-економічному аналізі.

Динаміку плаваючих валютних курсів, які нині безроздільно панують у світовій економіці, потрібно описувати за допомогою термінів "знецінення" та "поцінування". Зниження курсу валюти країни щодо валюти іншої країни означає її знецінення, і навпаки, підвищення курсу – поцінування. У другій половині 2019 року відбувалась не ревальвація, а поцінування гривні щодо долара і євро, а з березня 2020 року простежується її знецінення щодо цих валют.

У вітчизняній науці відновлено термін "благо", який вживали українські економісти до революції 1917 року. Радянські економісти цим терміном практично не оперували, а вживали його лише з означенням. Благо як наукове поняття охоплює як продукти – результати виробництва, так і позаекономічні блага, які дарує людині природа. Тому це поняття є найширшим з позиції сумарної кількості речей, які забезпечують життєдіяльність людини. Проте потрібно пам'ятати, що термін "благо" містить у собі певне емоційне забарвлення. Навряд чи можна назвати благом такі речі, як наркотики, протипіхотні міни чи вакуумні бомби. Тому, коли йдеться про весь обсяг вироблених благ (предмети споживання, капітальні блага та засоби знищення), то доцільно вживати термін "продукт".

Процеси розвитку та інтеграції вітчизняної фінансової системи у глобальний фінансовий простір зумовили появу в українській терміносистемі фундаментальної економічної науки нових фінансових термінів, якими оперують як у сфері фундаментальних економічних наук, так і функціональних та спеціалізованих економічних дисциплін. Найпоширенішим серед інших є термін "ринки фінансових послуг". МВФ визначає фінансову послугу як процес, за допомогою якого споживач

або фірма набуває фінансове благо – продукт або актив<sup>5</sup>. У Законі України "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг" визначено **ринки** фінансових послуг як сферу діяльності учасників цих ринків задля надання та споживання певних фінансових послуг. До ринків фінансових послуг належать професійні послуги на ринках банківських послуг, страхових послуг, інвестиційних послуг, операцій з цінними паперами та інших видів ринків, що забезпечують обіг фінансових активів<sup>6</sup>.

Таке визначення корелює із визначенням цієї сфери фінансової діяльності у світовій фінансовій літературі, де для його позначення найчастіше вживають термін індустрія або сектор фінансових послуг<sup>7</sup>.

Однак у вітчизняній фаховій літературі дедалі частіше застосовують термін "ринок фінансових послуг", щоб позначити індустрію, сектор чи навіть ринки фінансових послуг загалом, що, на нашу думку, є помилковим. Словосполучення "ринок фінансових послуг" використовують як назву для навчальних посібників та дисциплін (*Близнюк, Іванюта*, 2017). Таке трактування не узгоджується із базовим визначенням ринків фінансових послуг і вступає у методологічний дисонанс із положеннями фундаментальної економічної науки, і зокрема із базовими визначеннями ринку та ринкового механізму.

Окремі дослідники нерідко наділяють фінансові послуги такими ознаками, які їм не притаманні в ринковій економіці. Скажімо, стверджують, що "ринок фінансових послуг мобілізує тимчасово вільний капітал із різноманітних джерел, розподіляє акумульований капітал між численними його споживачами, визначає найефективніші напрями використання капіталу в інвестиційній сфері чи формує ринкові ціни на окремі фінансові інструменти і послуги, що об'єктивно віддзеркалює співвідношення попиту і пропозиції" (*Бобров*, 2007. С. 93).

Проте у ролі продавців (постачальників) на ринку фінансових послуг виступають особи, які, відповідно до чинного законодавства, мають право надавати фінансові послуги на території України; особи, які провадять діяльність з надання посередницьких послуг.

Фінансовий посередник здійснює операції з активами та пропонує поради за дорученням і в інтересах клієнта. Посередник не здійснює безпосередньо інвестицій і не ухвалює рішення про придбання чи продаж будь-якого фінансового продукту. Натомість він сприяє переміщенню коштів між вкладниками та емітентами цінних паперів та ін-

<sup>5</sup> Financial Services: Getting the Goods. International Monetary Fund. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/basics/finserv.htm>

<sup>6</sup> Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України (зі змінами). *Голос України*. 22.08.2001. № 150. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>

<sup>7</sup> The Financial Services Industry: What You Need to Know. Smart asset. URL: <https://smartasset.com/financial-advisor/the-financial-services-industry-what-you-need-to-know>

ших інструментів. Ця послуга є тимчасовим завданням, а не матеріальним активом.

Третій ряд вітчизняної терміносистеми становлять поняття, категорії і терміни, які випали з активного вжитку і живуть в історії економіки та економічних учень. Наприклад, трансформаційні зміни, що відбуваються в економічній науці та практиці, стали причиною того, що терміни, які належали до терміносистеми економічної науки, пов'язаної з періодом командно-адміністративної економіки, такі як соціалістична власність, необхідний продукт, соціалістичне змагання, п'ятирічний план, колгосп, радгосп, держплан тощо, поступово випали із професійної лексики (зникли із обрію економічної науки) як економістів-науковців, так і практиків.

Економічну термінологію радянського періоду можна умовно поділити на дві групи: терміни, які застосовували у дослідженнях економічних залежностей та зв'язків у командно-адміністративній економіці, – ця група термінів поступово вийшла із наукового вжитку і більшість із них набули ознак анахронізму (історизму). Їхній вік нетривалий і в історії економіки та економічної думки.

Іншу групу термінів радянські дослідники застосовували у критичному аналізі капіталістичної економіки – біржа, дивіденд, акція, капітал, фірма, фондовий індекс, спекулянт, економічна криза, валютний курс тощо. Сьогодні у переважній більшості ці терміни належать до терміносистеми фундаментальних економічних дисциплін та терміносистем функціональних і спеціалізованих економічних наук. При цьому відбувається термінологічна модернізація – уточнення значень окремих із них.

До прикладу, у радянський період значення терміна "спекуляція" мало винятково негативний відтінок. Під спекуляцією розуміли розрахунок, злий намір, спрямований на використання будь-чого у корисливих цілях, скуповування за низькими цінами дефіцитних товарів та їх перепродаж за високими задля наживи. Натомість в умовах ринкової економіки та посилення процесів її фінансіалізації спекуляцію розглядають як необхідну діяльність, що стабілізує ринок; це діяльність переважно на ринку, яка ґрунтується на передбаченні прямої зміни цін, валютних курсів і процентних ставок.

Посилення процесів інтеграції та диференціації знання, проникнення методів дослідження з одних наук до інших призвели до входження окремих термінів природничих та суспільних наук у терміносистему фундаментальної економічної науки. Це дає підстави виокремити четвертий ряд цієї терміносистеми, який містить такі поняття, як гістерезис безробіття, статистична дискримінація, політична рента, економічна ентропія, акселератор інвестицій та ін. Особливі акценти політичної економії на розподільній та соціальній ефективності, перетворення політичної економії на міждисциплінарну галузь знання, яка синтезує висновки і узагальнення таких наук, як аналітична економіка,

право, політологія, соціологія, історична наука, помітно розширює термінологію фундаментальної економічної науки.

Поповненню цього ряду термінів сприяють процеси глобальної цифровізації практично усіх сфер господарського життя, які стали причиною трансформації фундаментальних традиційних основ ринкової економіки, появи нових форм організації виробництва і обміну товарів і надання послуг, і навіть запровадження цифрового профілю індивіда – економічного суб'єкта, який характеризує всі сторони його життя.

Впровадження цифрового середовища виробництва, постачання та споживання більшості товарів та послуг, запровадження технології блокчейн, поява різних форм цифрової власності створюють об'єктивні передумови для динамічного проникнення у терміносистему фундаментальної економічної науки великої кількості нових понять і термінів, як от смарт-контракт, цифровий актив, криптовалюта біткойн, майнинг та інші.

П'ятий ряд вітчизняної терміносистеми фундаментальної економічної науки становлять запозичені терміни із іноземних мов, головно з англійської. Ці терміни застосовують для позначення нових процесів, явищ, економічних концепцій, які дістали розвитку нещодавно у світовій економічній літературі. Серед вітчизняних економістів та мовознавців існує неоднозначне ставлення до процесу термінологічного запозичення.

Одні науковці вбачають у цьому визнання певної меншовартості української загальнолітературної та професійної мови, яка не здатна забезпечити адекватними україномовними відповідниками. Проте інші вважають, що такий напрям поповнення термінології сприяє входженню вітчизняної економічної науки у світовий науковий простір. До речі, основний масив вітчизняної термінології фундаментальної економічної науки становлять українські терміни.

Запровадження іншомовного терміна здебільшого обумовлено поки що відсутністю мовного відповідника в українській мові, а уникнення такого запозичення означатиме, що для позначення певних господарських процесів і явищ, форм бізнесу чи теоретичних категорій, моделей або законів доведеться використовувати словосполучення чи цілі речення. До прикладу: трейдер, ізокванта, дивіденд, кейрецу, своп, форфейтинг, варант, волатильність та ін.

У вітчизняній економічній науці є низка категорій, які перебувають між запропонованими рядами терміносистеми, зокрема через відсутність їх однозначного наукового тлумачення. Прикладом такого терміна є "вартість". Услід за К. Марксом усі радянські економісти визначали вартість як уречевлену в товарі суспільну працю. Частина українських економістів нині взагалі не оперує цією категорією, розглядаючи її як таку, що ґрунтується на хибних постулатах. Інша частина вітчизняних економістів тлумачать її по-старому, зокрема в навчально-методичній літературі. Водночас усі українські економісти – аналітики

та практики – нині активно цей термін вживають з певним означенням, наприклад: "додана вартість", "теперішня (поточна) вартість", "альтернативна вартість", "майбутня вартість", "залишкова вартість", "відновна вартість", "справедлива вартість", "вартість факторів виробництва", "вартість капіталу" і т. д. При цьому значення терміна "вартість" у цих словосполученнях нерідко набуває різних значень.

Так, у словосполученні "додана вартість" – це різниця між вартістю обсягу виробленої продукції фірми та вартістю вхідних ресурсів, придбаних нею в інших фірм на купівлю ресурсів, необхідних для її виробництва (Pearce, 1999. Р. 447). А "альтернативна вартість" – одна із базових категорій аналітичної економіки, означає вартість втрачених можливостей під час здійснення економічного вибору (Mankiw, 2012. Р. 6).

Проте ці терміни не пов'язані з теорією трудової вартості і мають свій власний зміст. Постають запитання: чи вартість як економічна категорія повністю випадає з ужитку і до неї можна застосовувати лише ретроспективний аналіз? Якщо ж використовувати категорію "вартість", то що вона сьогодні відбиває?

Помітний внесок у термінологічну модернізацію категорії "вартість" зробив А. Гриценко, який виходить з того, що "зміст вартості еволюціонує в процесі розвитку товарної економіки". У своєму тлумаченні вартості вчений намагається поєднати теорію трудової вартості і маржиналістський підхід. На його думку, класичне визначення вартості в трудовій теорії, як суспільно необхідного часу праці, уречевленої в товарі, є адекватним індустріальній ринковій економіці й водночас є ключем до пізнання попередніх і майбутніх історичних форм (Гриценко, 2001. С. 51). А. Гриценко вважає, що "вартість являє собою основу для вибору блага, гранична корисність якого є рівною корисності вільного часу, від якого необхідно відмовитися, перетворивши його на суспільно необхідний робочий час, який уречевлений і просторово локалізований у товарах" (Гриценко, 2001. С. 52–53).

Тлумачення вартості як категорії, розвинуто А. Гриценком, глибоке та оригінальне. Проте категорія "вартість" поки що не посіла належне місце у терміносистемі вітчизняної економічної науки і, на наш погляд, потребує подальшої модернізації, уніфікації та гармонізації.

### Висновок

Формування вітчизняної терміносистеми фундаментальної економічної науки в останні два-три десятиліття відбувається непослідовно і суперечливо, що зумовлено наявністю протилежних підходів до тлумачення змісту, складників, методології, філософії та базових категорій цієї науки. Полярність поглядів економістів-аналітиків уповільнила становлення її основного потоку, висновки і твердження якого поділяє більшість дослідників, які використовують усталену термінологію. Лише наявність мейнстріму та цілісної системи взаємоузгоджених термінів

та категорій дає змогу однозначно сформулювати головні постулати та методологію цієї науки, уникати та розв'язувати теоретичні суперечності і одночасно підвищувати рівень її викладання.

Вітчизняна економічна терміносистема складається уже кілька століть, як і такі ж терміносистеми інших країн (окремі науковці ведуть відлік цієї системи ще з часів Анахарсія). Упродовж радянського періоду відбулась певна затримка в розвитку економічної термінології. З відновленням державної незалежності і ринковою трансформацією економіки велика кількість термінів і категорій влилась у вітчизняну економічну терміносистему через переклади англomовної літератури, головно американської, а також досліджень українських учених. Інтеграція та диференціація наукового знання також збагачують термінами фундаментальну економічну науку.

В умовах посилення глобалізаційних процесів, поступального розвитку економічної науки та інтелектуалізації економіки та входження вітчизняної економічної науки у світовий науковий та освітній простір перед науковою спільнотою економістів-аналітиків стоять нові виклики, пов'язані із неминучими та об'єктивними процесами міждисциплінарної міграції термінів (транстермінологізації) (Грицьків, 2004. С. 2), термінологічної модернізації та стандартизації, унормування терміносистеми фундаментальної економічної науки задля забезпечення її відповідності ключовим функціональним і методологічним властивостям і водночас узгодження з термінологічними стандартами світової економічної науки.

## **Література**

1. Близнюк О. П., Іванюта О. М. (2017). Ринок фінансових послуг: навч. посібник. Харків: ХДУХТ. 255 с.
2. Бобров Є. А. (2007). Роль та місце ринку фінансових послуг у структурі фінансового ринку. *Фінанси України*. № 4. С. 88–94.
3. Голубовська І. О. та ін. (2016). Термінологічна варіативність: підходи до вивчення. *Лінгвістика XXI століття*. Київ. С. 3–22. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/linds\\_2016\\_2016\\_3](http://nbuv.gov.ua/UJRN/linds_2016_2016_3).
4. Гриценко А. (2001). Еволюція вартості. *Економіка України*. № 4. С. 44–55.
5. Грицьків А. В. (2004). Міжсистемна взаємодія як чинник термінотворення (на прикладі англomовних фінансових термінів): автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови". Львів. 20 с.
6. Краснопольська Н. Л. (2016). Термінологізація та детермінологізація в українській терміносистемі менеджменту. *Записки з українського мовознавства*. № 23. С. 32–40.
7. Крыжановская А. В. (1987). Актуальные проблемы упорядочения научной терминологии. Київ: Наукова думка. 162 с.
8. Лиса Н. С., Янкова Т. М. (2013). Структурно-семантичні особливості сучасної економічної термінології. *Дослідження з лексикології і граматики української мови*. Вип. 14. С. 62–71. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/dlgum\\_2013\\_14\\_9](http://nbuv.gov.ua/UJRN/dlgum_2013_14_9).
9. Непийвода Н. Ф. (1983). Детермінологізація як результат взаємодії загальнолітературної та термінологічної лексики: дис... канд. філол. наук: 10.02.02. Київ. 167 с.

10. Панчишин С. М., Грабинська І. В. (2017). Про типізацію та еволюцію економічних систем. *Бізнес Інформ*. № 8. С. 29–35.
11. Селіванова О. О. (2008). Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава: Довкілля-К. 711 с.
12. Mankiw, N. G. (2012). *Principles of Economics*. Mason, OH: South-Western Cengage Learning. 888 p.
13. Museanu E. (2013, June). Economic terminology – new perspectives. *European Scientific Journal*. № 1. P. 253–257. URL: <http://eujournal.org/index.php/esj/article/viewFile/1254/1263>
14. Palley T.I. (2007). Financialization: What It Is and Why It Matters. Political Economy Research Institute. *Working Paper Series*. N 153. URL: [https://scholarworks.umass.edu/peri\\_workingpapers/135/](https://scholarworks.umass.edu/peri_workingpapers/135/)
15. Pearce, D. W. (1999). *The MIT dictionary of modern economics*. Cambridge, Mass: MIT Press. 486 p.
16. Pugel T. A. (2016). *International economics*. Sixteenth edition. New York, NY: McGraw-Hill. 766 p.
17. Sawyer M.C. (2013). What is financialization? *International Journal of Political Economy: a journal of translations*. Vol. 42. Is. 4.1. P. 5–18. URL: <https://doi.org/10.2753/IJP0891-1916420401>

Надходження до редакції 07.05.2020 р.

### Reference

1. Blyzniuk, O.P., Ivaniuta, O. M. (2017). *Financial Services Market*. Kharkiv: KhDUKht [in Ukrainian].
2. Bobrov, Ye.A. (2007). The Role and Place of the Financial Services Market in the Structure of the Financial Market. *Finansy Ukrainy – Finance of Ukraine*, 4, 88-94 [in Ukrainian].
3. Golubovska, I.O. et al. (2016). Terminology variation: approaches to learning. *Linguistics XXI century*. Kyiv. Retrieved from [http://nbuv.gov.ua/UJRN/-linds\\_2016\\_2016\\_3](http://nbuv.gov.ua/UJRN/-linds_2016_2016_3) [in Ukrainian].
4. Hrytsenko, A. (2001). Evolution of the cost. *Ekonomika Ukrainy – Ukraine economy*, 4, 44-55 [in Ukrainian].
5. Hrytskiv, A.V. (2004). Inter-system interaction as a factor of term formation (on the example of English-speaking financial terms): author. diss... for the sciences. degree of cand. philol. sciences: special. 10.02.04 "Germanic Languages". Lviv [in Ukrainian].
6. Krasnopolska, N.L. (2016). Terminologization and determinologization in the Ukrainian management terminology. *Zapysky z Ukrainskoho Movoznavstva – Notes on Ukrainian linguistics*, 23, 32-40 [in Ukrainian].
7. Kryzhanovska, A.V. (1987). Actual problems of ordering scientific terminology. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
8. Lysa, N.S. Yankova, T.M. (2013). Structural-Semantic Features of Modern Economic Terminology. *Doslidzhennia z leksykologhii i hramatyky ukrainskoi movy – Studies in lexicology and grammar of the Ukrainian language*, 14, 62-71. Retrieved from [http://nbuv.gov.ua/UJRN/dlgum\\_2013\\_14\\_9](http://nbuv.gov.ua/UJRN/dlgum_2013_14_9) [in Ukrainian]
9. Nepyvoda, N.F. (1983). Determinologization as a result of the interaction of literary and terminological vocabulary: diss. ... cand. philol. sciences: 10.02.02. Kyiv [in Ukrainian].
10. Panchyshyn, S.M., Hrabynska, I.V. (2017). On the Typing and Evolution of Economic Systems. *Biznes Inform – Business Inform*, 8, 29-35 [in Ukrainian].
11. Selivanova, O.O. (2008). *Modern Linguistics: Directions and Problems*. Poltava: Dovkillia-K [in Ukrainian].
12. Mankiw, N.G. (2012). *Principles of economics*. Mason, OH: South-Western Cengage Learning.

13. Museanu, E. (2013, June). Economic terminology – new perspectives. *European Scientific Journal*. 1, 253-257. Retrieved from <http://eujournal.org/index.php/esj/article/viewFile/1254/1263>
14. Palley, T.I. (2007). Financialization: What It Is and Why It Matters. Political Economy Research Institute. *Working Paper Series*, 153. [https://scholarworks.umass.edu/peri\\_workingpapers/135/](https://scholarworks.umass.edu/peri_workingpapers/135/)
15. Pearce, D.W. (1999). The MIT dictionary of modern economics. Cambridge, Mass: MIT Press.
16. Pugel, T. A. (2016). International economics. Sixteenth edition. New York, NY: McGraw-Hill.
17. Sawyer, M.C. (2013). What is financialization? *International Journal of Political Economy: a journal of translations*, 42: 4, 5-18. Retrieved from <https://doi.org/10.2753/IJP0891-1916420401>